

سرشناسه:	رحمت آبادی، اعظم، ۱۳۵۱ -
عنوان و نام پدیدآور:	تمدن اسلامی در سرزمین شام، از برافتادن بنی امیه تا برآمدن ایوبیان / اعظم رحمت آبادی.
مشخصات نشر:	قم: مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری:	۳۹۲ ص: ۱۴/۵×۲۱/۵ س.م.
شابک:	۹۷۸-۶۰۰-۴۲۹-۰۱۷-۳
وضعیت فهرست نویسی:	فیبا
یادداشت:	کتابنامه .
یادداشت:	چاپ دوم: ۱۳۹۶ (فیبا).
موضوع:	سوریه -- تمدن
موضوع:	تمدن اسلامی -- تاریخ
موضوع:	سوریه -- تاریخ -- قرن ۳ - ۶ ق.
شناسه افزوده:	جامعه المصطفی ﷺ العالمية.
رده بندی کنگره:	مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ
رده بندی دیوبی:	۱۳۹۵ ت ۳/۶/۴ DS۹۴
شماره کتابشناسی ملی:	۹۵۶/۹۱
	۴۱۷۱۲۶۴

حق چاپ برای ناشر محفوظ است

تمدن اسلامی در سرزمین شام، از برافتادن بنی امیه تا برآمدن ایوبیان
 مؤلف: اعظم رحمت آبادی
 چاپ دوم: ۱۳۹۶ ش / ۱۴۳۸ ق
 ناشر: مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ
 ● چاپ: نارنجستان ● قیمت: ۱۸۵۰۰۰ ریال ● شمارگان: ۳۰۰ نسخه

مراکز پخش

ایران، قم، خیابان معلم غربی (حجتیه)، نبش کوچه ۱۸
 تلفن: ۰۲۵ ۳۷۸۳۶۱۳۴ / ۰۲۵ ۳۷۸۳۹۳۰۵ / داخلی (۱۰۵)
 ایران، قم، بلوار محمدامین، سه راه سالاریه. تلفن: ۰۲۵ - ۳۲۱۳۳۱۰۶
 ایران، قم، مجتمع ناشران، طبقه سوم واحد ۳۰۸. تلفن: ۰۲۵-۳۷۸۴۲۴۰۲
 pub.miu.ac.ir ✉ miup@pub.miu.ac.ir https://telegram.me/pub_almostafa

باسپاس از دست اندرکارانی که ما را در تولید این اثر یاری رساندند.

- مدیر انتشارات: مرتضی محمدعلی نژاد شانی
- مدیر تولید: جعفر قاسمی ابهری
- ناظر فنی: محمدباقر شکری
- ناظر گرافیک: مسعود مهدوی
- ناظر چاپ: نعمت الله یزدانی

تمدن اسلامی در سرزمین شام
از برافتادن بنی امیه تا برآمدن ایوبیان

اعظم رحمت آبادی

مرکز بین المللی
ترجمه و نشر
المصطفی ﷺ

سخن ناشر

با پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی و در عصر جهانی شدن ارتباطات، پرسش‌ها و چالش‌های نوینی در حوزه علوم انسانی فرا روی اندیشمندان مسلمان قرار گرفت که همه به نوعی برخاسته از مسئولیت دشوار حکومت در این عصر است؛ دورانی که پای‌بندی به دین و سنت در مدیریت همه‌جانبه کشورها بسیار چالش‌برانگیز می‌نماید. از این‌رو مطالعات و پژوهش‌های به‌روز، جامع، منسجم و کاربردی در حوزه دین، بر اساس معیارهای معتبر جهانی و عمق و اصالت اندیشه‌های ناب، بایسته و ضروری است و جلوگیری از انحرافات فکری و تربیتی پژوهندگان حوزه دین، مهم و مورد عنایت تمامی بنیان‌گذاران این شجره طیبه، به‌ویژه معمار بزرگ انقلاب اسلامی، امام خمینی رحمته‌الله و مقام معظم رهبری (دام ظلّه العالی) می‌باشد.

«جامعه المصطفی رحمته‌الله العالمیه» برای تحقق این رسالت خطیر و در مسیر نشر معارف ناب محمدی رحمته‌الله «مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی رحمته‌الله» را تأسیس کرده است.

در پایان لازم می‌دانیم تلاش همه عزیزانی را که در نشر این کتاب سهمی داشته‌اند، سپاس گزارده، ارباب فضل و معرفت را به یاری بخوانیم تا ما را از دیدگاه‌های سازنده خویش بهره‌مند سازند.

مرکز بین‌المللی

ترجمه و نشر المصطفی رحمته‌الله

فهرست

مقدمه.....	۱۳
پیشینه موضوع.....	۲۱
۱. منابع مستقل درباره مصر و شام.....	۲۲
۲. تاریخ‌های عمومی.....	۲۴
۳. سرگذشت‌نامه‌ها.....	۲۵
۴. منابع جغرافیایی و سفرنامه‌ها.....	۲۶
۵. منابع پراکنده درباره اوضاع ادبی، فکری و علمی شام.....	۲۷
۶. آثار مستشرقان درباره شام.....	۲۷
۱. جغرافیای شام.....	۲۹
علت نام‌گذاری شام و حدود آن.....	۲۹
موقعیت جغرافیایی.....	۳۱
تقسیمات جغرافیایی.....	۳۴
۱. جغرافیای سیاسی.....	۳۴
۲. جُند فلسطین.....	۳۶
۳. جُند اردن.....	۳۸
۴. جند دمشق.....	۴۰
۵. جُند حمص.....	۴۳
۶. جُند قَسْرَین.....	۴۶

- ۴۷.....جغرافیای شام بر اساس مراکز فرهنگی
- ۴۸.....۱. دمشق.....
- ۵۰.....۲. حلب.....
- ۵۳.....۳. مناطق ساحلی مدیترانه.....
- ۵۵.....۲. تاریخ شام پس از امویان تا میانه سده سوم هجری.....
- ۵۵.....شام از برآمدن عباسیان تا پایان دوره والیان.....
- ۵۹.....شام در دوره طولونیان و اخشیدیان.....
- ۵۹.....۱. طولونیان (۲۹۲ - ۵۲۴هـ).....
- ۶۳.....۲. اخشیدیان (۳۱۶ - ۳۵۹هـ).....
- ۶۷.....۳. تاریخ شام از میانه سده سوم تا نیمه سده ششم هجری.....
- ۶۷.....تاریخ حلب و مناطق همجوار آن.....
- ۶۷.....۱. حمدانیان (۳۳۳ - ۴۰۶هـ).....
- ۷۱.....۲. بنی‌مرداس (۴۱۶ - ۴۷۲هـ).....
- ۷۵.....۳. عقیلیان (در حلب ۴۷۲ - ۴۷۸هـ) (در صور ۴۶۲ - ۴۸۲هـ).....
- ۷۷.....۴. اُرتُقیان (۵۱۱ - ۵۲۱هـ).....
- ۷۹.....حکمرانان دمشق و اطراف آن.....
- ۷۹.....۱. فاطمیان (۳۵۸ - ۴۶۸هـ).....
- ۸۵.....۲. سلجوقیان (۴۶۸ - ۴۹۷هـ).....
- ۸۹.....۳. اتابکان بوری (۴۹۷ - ۵۴۹هـ).....
- ۹۱.....۴. اتابکان زنگی (۵۲۱ - ۵۷۷هـ).....
- ۹۷.....سلسله‌های سایر مناطق شام.....
- ۹۷.....۱. تنوخیان (در لاذقیه و جبله، ۲۴۹ - ۳۶۴هـ).....
- ۹۸.....۲. بنی‌جراح (در رمله و فلسطین، ۳۵۸ - ۴۳۳هـ).....
- ۱۰۱.....۳. بنی‌عمار (در طرابلس، ۴۲۶ - ۵۰۳هـ).....
- ۱۰۲.....۴. آل‌منقذ (در شیزر، ۴۷۱ - ۵۵۲هـ).....
- ۱۰۳.....۵. آل‌شهاب (در حوران، ... - ۵۵۲هـ).....
- ۱۰۹.....۴. علوم و معماری در شام پیش از روی کار آمدن عباسیان.....
- ۱۱۱.....علوم دینی.....

۱۱۶	کلام اسلامی و افکار تأثیرگذار بر آن
۱۲۱	ادبیات، معماری و علوم طبیعی
۱۲۵	۵. وضعیت دینی شام، از برآمدن عباسیان تا میانه سده ششم هجری
۱۲۶	فرق کلامی اهل سنت
۱۲۷	۱. مرجئه
۱۲۹	۲. قدریه
۱۳۱	۳. اهل حدیث
۱۳۲	۴. اشاعره
۱۳۳	۵. کرامیه
۱۳۳	۶. یزیدیه
۱۳۴	مذاهب فقهی اهل سنت
۱۳۷	فرق کلامی شیعه
۱۳۷	۱. شیعیان اثناعشری
۱۳۹	۲. قرامطه و اسماعیلیه
۱۴۳	۳. دروزیه
۱۴۴	۴. نصیرییه
۱۴۵	صوفیه
۱۴۷	یهودیان و مسیحیان
۱۵۳	۶. علوم و ادبیات
۱۵۶	علوم نقلی
۱۵۶	۱. علوم قرآنی
۱۵۶	الف) قرائت
۱۵۹	ب) تفسیر
۱۶۱	۲. حدیث
۱۶۷	۳. فقه
۱۷۶	۴. تاریخ و جغرافیا
۱۸۲	علوم عقلی و تجربی
۱۸۲	۱. فلسفه، منطق و کلام

۱۸۶	.....	۲. نجوم و ریاضی
۱۸۹	.....	۳. پزشکی
۱۹۲	.....	ادبیات
۱۹۹	.....	۷. آموزش و پرورش
۲۰۱	.....	جایگاه‌های آموزش
۲۰۱	.....	۱. مسجد
۲۰۵	.....	۲. خانقاه
۲۰۸	.....	۳. دارالعلم
۲۱۰	.....	۴. مدارس
۲۲۰	.....	۵. دیگر مراکز آموزشی
۲۲۲	.....	۶. کتابخانه‌ها
۲۲۵	.....	جایگاه اجتماعی دانشمندان
۲۲۸	.....	مبادلات فرهنگی
۲۳۱	.....	۸. معماری و شهرسازی
۲۳۱	.....	شهرسازی
۲۳۵	.....	معماری
۲۳۷	.....	۱. قلعه‌ها
۲۳۷	.....	الف) قلعه حلب
۲۳۸	.....	ب) قلعه‌های صلیبی
۲۳۹	.....	ج) قلعه المرقب
۲۴۰	.....	۲. معماری مساجد، مدارس و خانقاه‌ها
۲۴۰	.....	الف) مسجد جامع حلب
۲۴۱	.....	ب) مدرسه حلویه
۲۴۲	.....	ج) خانقاه البلاط
۲۴۳	.....	۹. آداب و رسوم و وضعیت زنان
۲۴۳	.....	اعیاد و مناسبت‌ها
۲۴۵	.....	سرگرمی‌ها
۲۴۸	.....	برگزاری مراسم عبادی، زیارت مکان‌های مقدس

۲۴۹	..... مراسم سوگواری
۲۵۰	..... پوشاک
۲۵۱	..... وضعیت زنان
۲۵۵	..... ۱۰. سازمان اداری
۲۵۹	..... دیوان انشا
۲۶۰	..... دیوان بیت‌المال
۲۶۲	..... دیوان برید
۲۶۴	..... اداره بلاد مناصفات
۲۶۷	..... ۱۱. کارگزاران و تشریفات اداری
۲۶۷	..... وزیر
۲۶۹	..... قاضی
۲۷۲	..... محتسب
۲۷۳	..... حاجب
۲۷۴	..... شرطه
۲۷۵	..... نایب
۲۷۶	..... رئیس شهر
۲۷۷	..... نقیب
۲۷۷	..... کارگزاران دیگر
۲۷۹	..... رسوم و تشریفات اداری
۲۸۱	..... احداث
۲۸۲	..... ارتش
۲۸۵	..... ۱۲. کشاورزی و دام‌پروری
۲۸۵	..... کشاورزی
۲۸۶	..... ۱. نظام آبیاری و تأمین آب
۲۸۹	..... ۲. فرآورده‌های کشاورزی
۲۹۳	..... دام‌پروری و ماهی‌گیری
۲۹۵	..... ۱۳. صنایع
۲۹۵	..... بافندگی و رنگ‌رزی

۲۹۹	..... شیشه و آینه‌سازی
۳۰۰	..... صنایع فلزی و اسلحه‌سازی
۳۰۳	..... صنایع چوبی
۳۰۳	..... کشتی‌سازی
۳۰۵	..... دباغی و تجلید
۳۰۶	..... جواهرسازی
۳۰۶	..... سفال و کاشی و سنگ‌بری
۳۰۸	..... صنایع غذایی و بهداشتی و دارویی
۳۱۳	..... ۱۴. تجارت
۳۱۴	..... صادرات و واردات
۳۱۶	..... بازارها
۳۱۸	..... مسیرهای تجاری
۳۱۸	..... ۱. تجارت زمینی
۳۲۱	..... ۲. تجارت دریایی
۳۲۵	..... ۱۵. منابع درآمد و مخارج
۳۲۵	..... منابع درآمد
۳۲۵	..... ۱. خراج و مالیات
۳۲۸	..... ۲. سایر مالیات‌ها
۳۳۱	..... ۳. مصادره اموال
۳۳۳	..... ۴. حقوق گمرکی (مکوس)
۳۳۴	..... ۵. صدقه (زکات)
۳۳۵	..... ۶. ضیاع دولتی
۳۳۶	..... ۷. اوقاف
۳۳۷	..... مخارج
۳۳۷	..... ۱. مخارج نظامی و عمرانی
۳۴۰	..... ۲. دستمزد و حقوق کارمندان دولت
۳۴۱	..... ۳. هدایا
۳۴۲	..... ۴. اقطاع

- ۳۴۵ ..... ۵. ضرب سکه و اوزان
- ۳۴۵ ..... ۶. ضرب سکه
- ۳۴۷ ..... اوزان و مقادیر
- ۳۴۹ ..... خاتمه
- ۳۵۹ ..... پیوست‌ها
- ۳۵۹ ..... پیوست ۱ (نقشه‌ها)
- ۳۶۲ ..... پیوست ۲ دولت‌های حاکم بر شام از برافتادن بنی‌امیه تا روی کار آمدن ایوبیان
- ۳۶۲ ..... ۱. والیان دمشق
- ۳۶۲ ..... الف) عباسیان (۱۳۲ - ۲۸۳هـ)
- ۳۶۳ ..... ب) طولونیان و اخشیدیان (۲۸۳ - ۳۵۷هـ)
- ۳۶۳ ..... ج) فاطمیان (۳۵۸ - ۴۶۸هـ)
- ۳۶۵ ..... د) حکمرانان سلجوقی در دمشق (۴۶۷ - ۴۹۷هـ)
- ۳۶۶ ..... ه) بوریان (۴۹۷ - ۵۳۴هـ)
- ۳۶۶ ..... و) اتابکان زنگی (۵۴۹ - ۵۷۷هـ)
- ۳۶۷ ..... ۲. امیران حلب
- ۳۶۷ ..... الف) حمدانیان (۳۳۳ - ۴۰۶هـ)
- ۳۶۸ ..... ب) بنی‌مرداس (بنی‌مرداس) (۴۱۶ - ۴۷۲هـ)
- ۳۶۹ ..... ج) عقیلیان (۴۷۲ - ۴۷۸هـ)
- ۳۶۹ ..... د) سلجوقیان (۴۷۸ - ۵۱۱هـ)
- ۳۷۰ ..... ه) بنو اُرتق (۵۲۱ - ۵۱۱هـ)
- ۳۷۰ ..... و) حکمرانان زنگی در حلب (۵۲۱ - ۵۷۷هـ)
- ۳۷۱ ..... ز) بنی‌جراح (در رمله و فلسطین، ۳۵۸ - ۴۳۳هـ)
- ۳۷۱ ..... ۳. بنی‌عمار (در طرابلس، ۴۶۲ - ۵۰۳هـ)
- ۳۷۲ ..... بنومنقذ (در شیزر، ۴۷۱ - ۵۵۲هـ)
- ۳۷۳ ..... ۴. بنی‌شهاب (در حوران، ۵۵۲هـ)
- ۳۷۳ ..... امیران لبنان
- ۳۷۵ ..... کتابنامه

